

Otwarta kultura- otwarta edukacja

Nawigator szkolny

Nawigator szkolny

Wykorzystaj cyfrowe skarby kultury!

Spis treści: rozdział 2

Otwarta kultura, otwarta edukacja	4
Otwarta edukacja	4
Twórz własne otwarte zasoby edukacyjne	5
Zacznij od remiksu	5
Domena publiczna	7
Znak Domeny Publicznej	8
CC Zero	9
Wolne licencje Creative Commons	9
Edukacyjny recycling	10
Gdzie szukać obiektów, które można wykorzystywać?	10
Portale instytucji kultury	10
Wyszukiwarki	11
Jak poprawnie opisać utwór na wolnej licencji?	12
Przewodniki i instrukcje	13
O projekcie	15

Otwarta kultura, otwarta edukacja

Opisywane w poprzedniej sekcji instytucje kulturalne udostępniają wiele swoich zbiorów w sposób otwarty, czyli taki, który pozwala nie tylko na korzystanie z nich podczas lekcji, oglądanie czy drukowanie, ale również na ich modyfikowanie, wybór dowolnych fragmentów, przekształcanie w dowolny sposób, włączanie do własnych prac – zgodnie z prawem. Dzięki [domenie publicznej](#) i [wolnym licencjom](#) możesz nie tylko modyfikować teksty, grafiki i inne utwory, ale także włączać je do własnych prac i publikować – na przykład w internecie. Dzięki temu nauczyciele, a także uczniowie, stają się nie tylko odbiorcami kultury i edukacji, ale także jej twórcami.

Otwarta edukacja

Otwarte zasoby edukacyjne to bezpłatnie, publicznie dostępne (na przykład w sieci) treści (książki, kursy, arkusze, materiały wizualne, audio i inne), udostępniane wraz z prawem do ich dalszego wykorzystania i dowolnej modyfikacji. Otwartymi zasobami edukacyjnymi mogą być podręczniki, kursy online, prezentacje multimedialne, lekcje, scenariusze lekcji, testy, programy komputerowe, filmy, reprodukcje dzieł sztuki czy fotografie – dowolne utwory, które można wykorzystać w procesie kształcenia.

Do otwartych zasobów edukacyjnych zaliczamy treści opracowane specjalnie dla określonego programu nauczania, ale także wszystkie inne otwarte zasoby – między innymi opisywane w tym serwisie eksponaty muzealne w formie cyfrowej, skany książek w bibliotekach cyfrowych czy archiwalne zdjęcia. Udostępnianie przez instytucje kulturalne skarbów dziedzictwa w formie otwartej (oznaczanie eksponatów znakiem domeny publicznej, udostępnianie materiałów na wolnych licencjach) oznacza, że wspierają one rozwój otwartej kultury – zbioru dzieł kultury w powszechnym obiegu, traktowanych jako dobro wspólne.

Otwarte zasoby edukacyjne to takie, które można swobodnie wykorzystywać, modyfikować i udostępniać innym. Zapewnienie otwartości prawnej, technologicznej i ekonomicznej odpowiada na wiele postulatów nowoczesnej edukacji: zachęca nauczycielki/li do bycia twórcami materiałów i dzielenia się nimi, aktywizuje uczących się, buduje więzi. Oznacza też oszczędności, przy jednoczesnym zwiększeniu dostępności. Otwartość może mieć wpływ na pracę poszczególnych nauczycielek/li, szkoły, ale także całego systemu edukacji.

- [Otwarta edukacja](#), Centrum Cyfrowe

W Polsce otwartą edukację, naukę i kulturę wspiera [Koalicja Otwartej Edukacji](#). Eksperti KOED przygotowali kompendium wiedzy na temat otwartej edukacji i pracy z otwartymi zasobami edukacyjnymi pod tytułem [Otwarte Zasoby Edukacyjne. Szukaj, twórz, dziel się](#) – publikacja ta zawiera odpowiedzi na często zadawane pytania związane z wykorzystaniem otwartych treści w edukacji, tworzeniem i publikowaniem własnych materiałów.

Twórz własne otwarte zasoby edukacyjne

Jako użytkownicy korzystamy z książek, zdjęć i lekcji zamieszczonych online przez inne osoby i instytucje. Jeśli są to zasoby otwarte, mamy możliwość włączenia ich do własnych prac, prezentacji lub publikacji. Jeśli to my opublikujemy arkusz edukacyjny lub kartę pracy online, być może nauczyciele lub uczniowie w innej szkole lub miejscowości będą mogli wykorzystać fragmenty naszej pracy, lub np. włączyć ją do większego zbioru lub opracowania (oznaczając nasz wkład).

Dostępność otwartych zasobów edukacyjnych w internecie ogromnie poszerza wachlarz materiałów, z których bezpłatnie korzystać mogą wszyscy nauczyciele i uczniowie. Pozwala też każdemu włączyć się do tworzenia treści poprzez poprawki, modyfikacje, adaptacje pierwotnych materiałów – umożliwia aktywny udział w procesie tworzenia informacji.

Zacznij od remiksu

Instytucje, które udostępniają swoje zdigitalizowane zbiory online, zachęcają odbiorców do twórczych eksperymentów z cyfrowymi kolekcjami dostępnymi jako otwarte zasoby. Na stronach biblioteki cyfrowej POLONA znajdziemy [szczegółowe instrukcje i wskazówki](#), jak pobierać obiekty i wykorzystywać je do wykonania plakatów, grafik, nadruków na koszulki i torby.

Codziennie około 2 tysięcy zdigitalizowanych obiektów trafia na strony Polony, a jej zasoby w tym momencie obejmują ponad 2 miliony pozycji. Zachęcamy do ich wykorzystania, do twórczej pracy i zabawy z nimi. Z pobranego obrazka czy książki można wybrać ciekawy detal i ustawić jako tapetę monitora. Można go przerobić na pocztówkę, papierową bądź elektroniczną. Można użyć takich fragmentów do projektowania większej grafiki, plakatu, ulotki czy ilustracji do autorskiej publikacji.

Obiekty z POLONY świetnie nadają się do wykorzystywania jako nadruki – na koszulkach, t-shirtach, bluzach, kubkach, torbach, poduszkach, etui na telefon, albo po prostu jako afisze do powieszenia na ścianie. Wszystko to jest absolutnie za darmo.

- [Jak twórczo wykorzystać dzieła z polona.pl](#), Biblioteka Narodowa

Agnieszka Kępa, [Gdzie się podziały... te dni pełne wolności](#), Wikimedia Commons, [CC BY-SA 4.0](#)

Coraz większą popularnością cieszą się konkursy na kolaże, GIFy i [inne formy remiksowania](#) grafik udostępnianych przez instytucje kulturalne. Kampania [Poużywaj sobie](#), której organizatorem było Centrum Cyfrowe, zachęcała wszystkich do tworzenia kolaży z wykorzystaniem zbiorów sześciu warszawskich instytucji oraz grafik dostępnych w serwisie Wikimedia Commons (dla wszystkich, którzy chcieliby spróbować, dostępny jest [scenariusz warsztatów](#)). Do konkursu pod tym samym tytułem, zorganizowanym przez Stowarzyszenie Wikimedia Polska, [zgłoszono ponad 200 prac](#).

Od końca 2020 roku trwa cykl [Cięta sztuka](#) organizowany przez Muzeum Narodowe w Warszawie. Muzeum zachęca użytkowników serwisu Cyfrowe MNW do tworzenia nowych treści na podstawie cyfrowej kolekcji:

Zapraszamy do eksperymentowania z dziełami sztuki z kolekcji MNW! Tnijcie, przeklejajcie, animujcie – co tylko przyjdzie Wam do głowy.

- Muzeum Narodowe w Warszawie, [Aktualności – Konkurs „Cięta sztuka”](#)

Konkurs prowadzony jest w mediach społecznościowych MNW. W grudniowej odsłonie konkursu [wyróżnione zostały prace](#) Kingi Zomrowskiej i Justyny Kanownik – uczennic Liceum Sztuk Plastycznych w Gronowie Górnym.

Domena publiczna

Kultura jest jak wielka kamienica, której nigdy nie przestajemy budować. Na już ułożonych cegłach kładziemy kolejne piętra tekstów i znaczeń. Kultura rozwija się w czasie. Jej rozwój uzależniony jest od tego, czy mamy prawo do korzystania z osiągnięć naszych poprzedników.

- Joanna Ruta Baranowska, [Lekcja: Domena publiczna](#), serwis edukacjamedialna.edu.pl, CC BY-SA 3.0.

Do domeny publicznej (ang. public domain) należą wszystkie rodzaje twórczości, z których można swobodnie korzystać, gdyż nie obowiązują ograniczenia autorskich praw majątkowych, ponieważ [prawa te wygasły](#) (lub nie są przedmiotem prawa autorskiego, jak dokumenty urzędowe). Domena publiczna – zbiór utworów, z których wszyscy możemy korzystać bez ograniczeń – to dobro wspólne całego społeczeństwa i bardzo istotna część

kultury, bez której rozwój twórczości, kultury i nauki byłby bardzo trudny. Utwory, do których prawa wygaśły, bardzo często należą do kolekcji muzeów, archiwów i bibliotek.

Znajdujących się w domenie publicznej dzieł można swobodnie i bezpłatnie używać — poznawać je, kopiować i rozpowszechniać, opracowywać na nowo i twórczo przekształcać. W Polsce prawa majątkowe wygasają po 70 latach po śmierci autora. Uważa się, że właśnie domena publiczna jest warunkiem swobodnego rozwoju kultury i nauki.

- Joanna Ruta Baranowska, [Lekcja: Domena publiczna](#), serwis edukacjamedialna.edu.pl, CC BY-SA 3.0. [Zobacz całą lekcję w serwisie Edukacja Medialna](#)

Znak Domeny Publicznej

[Znak Domeny Publicznej 1.0](#) (ang. Public Domain Mark) to znak graficzny, który informuje, że dany utwór nie jest objęty żadnymi ograniczeniami wynikającymi z majątkowego prawa autorskiego. Znak ten pozwala użytkownikom internetu łatwo zidentyfikować utwory, które mogą wykorzystywać w swojej pracy i legalnie modyfikować w dowolny sposób i publikować razem z innymi materiałami. Znak ten wykorzystuje na swoich stronach wiele muzeów, archiwów i bibliotek cyfrowych z całego świata, znajdziecie go także w wielu polskich portalach.

Udostępniając zdigitalizowane zasoby z kolekcji, instytucje mogą wykorzystać Znak Domeny Publicznej, aby dać swoim odbiorcom wyraźną informację na temat statusu prawnego konkretnego utworu. Zasoby z domeny publicznej mogą bowiem być przez nich wykorzystywane i przetwarzane (re-use) do własnych celów. Dzięki jasnej informacji na temat statusu utworu, potencjalni użytkownicy nie muszą się obawiać, że naruszają prawo korzystając z utworu.

- Aleksandra Janus, [Wszystko, co chcieliście wiedzieć o Public Domain Mark, ale baliście się zapytać](#), Pracownia otwierania kultury

A zatem – jeśli w kolekcji muzealnej w sieci lub bibliotece cyfrowej znajdziesz dzieło, które oznaczone jest znakiem domeny publicznej, można taki obiekt swobodnie wykorzystywać w autorskich skryptach, arkuszach edukacyjnych, scenariuszach lekcji, na plakatach i w dowolnych innych działaniach.

Prace, w których wykorzystacie utwory z domeny publicznej, dowolnie zmodyfikowane, nadal wypada podpisać imieniem i nazwiskiem ich twórcy, tytułem oryginalnego utworu oraz podać źródło, z którego pochodzi (na przykład: nazwę muzeum lub biblioteki cyfrowej, i gdzie to możliwe – link).

CC Zero

Twórcy mogą dzielić się swoimi utworami, wybierając jedną z licencji Creative Commons; niektórzy decydują się przenieść utwór do domeny publicznej bez konieczności oczekiwania, aż upłynie określony w prawie okres ochronny. Utwory, które autorzy zdecydowali się „przed czasem” włączyć do domeny publicznej – czyli zrzec się praw majątkowych do nich – są oznaczone symbolem [Creative Commons Zero](#). Z takich utworów można swobodnie korzystać tak jak z utworów w domenie publicznej.

Wolne licencje Creative Commons

Wolne licencje Creative Commons to licencje, dzięki którym wszyscy mogą w łatwy sposób wykorzystywać i udostępniać utwory. [Istnieje więcej licencji Creative Commons](#), ale tylko wolne licencje umożliwiają swobodny obieg treści, dowolne modyfikacje, a także wykorzystanie utworów zależnych w celach komercyjnych. Dlatego – na przykład – wszystkie treści w Wikipedii i jej bibliotece mediów, serwisie Wikimedia Commons, są objęte wolnymi licencjami. Wolne licencje pozwalają – o ile wypełnimy proste warunki – na wykorzystywanie zasobów, które jeszcze nie należą do domeny publicznej. Warunkiem użycia utworu na takiej licencji jest, abyśmy w opisie naszego nowego utworu (czyli [utworu zależnego](#) – karty pracy, artykułu, fotomontażu) podali informacje o twórcy i źródle oryginału, i informację o licencji. W przypadku licencji CC BY-SA dodatkowym warunkiem jest, abyśmy sami objęli nasz nowy utwór taką samą licencją.

Dwie wolne licencje Creative Commons to [CC BY \(Creative Commons Uznanie Autorstwa\)](#) i [CC BY-SA \(Creative Commons Uznanie Autorstwa — Na Tych Samych Warunkach\)](#). Zezwalają one na swobodne wykorzystanie, rozpowszechnianie i udostępnianie utworów.

Licencja CC-BY wymaga, abyśmy wykorzystując utwór, podali informacje o twórcy oryginału i źródle; licencja CC BY-SA wymaga dodatkowo, aby nasz nowy utwór został opublikowany na tej samej licencji.

Na co dzień spotykamy się z materiałami publikowanymi na wolnych licencjach. Dzięki nim może się rozwijać np. Wikipedia — największa encyklopedia na świecie.

- Joanna Ruta Baranowska, [Lekcja: Wolne licencje](#), serwis edukacjamedialna.edu.pl, CC BY-SA 3.0. [Zobacz całą lekcję](#) w serwisie Edukacja Medialna

Udostępniając utwory na wolnej licencji jako twórca wiesz, że ludzie będą starać się podpisywać Twoje prace Twoim nazwiskiem. Użytkownikom pozwalasz na kopiowanie, rozpowszechnianie, wykorzystywanie oraz modyfikowanie twojego dzieła.

Edukacyjny recycling

Wszystko, co należy do domeny publicznej, a także każdy utwór udostępniony na jednej z dwóch opisanych wyżej licencji, można włączyć do własnego, autorskiego arkusza zajęć, scenariusza lekcji, programu, kursu, strony internetowej czy projektu.

Jeśli sami udostępnimy nasze prace na wolnej licencji, inne osoby będą mogły je dalej modyfikować w przyszłości, na przykład – dodać rozdział, poprawić błędy, zmienić ilustrację, zaadaptować na potrzeby kursu trwającego dłużej lub krócej, przerobić na prezentację w Power Poincie, i tak dalej. W ten sposób nie musimy tworzyć wszystkiego od zera, lecz wykorzystać efekty pracy innych. Można to nazwać „edukacją zero waste” – nasza praca, zamiast lądować w szufladzie, także może być dalej wykorzystywana, jeśli zdecydujemy się ją opublikować online na wolnej licencji.

Gdzie szukać obiektów, które można wykorzystywać?

Portale instytucji kultury

Obiekty z domeny publicznej można łatwo znaleźć między innymi w:

- [Biblioteczcyfrowej POLONA](#),

- portalach Muzeum Narodowego: Cyfrowe MNW oraz [Zbiory MNK](#),
- serwisie [Szukaj w archiwach](#) (Narodowym Archiwum Cyfrowym),
- portalu [Wirtualne Muzea Małopolski](#),
- [Kolekcji Polskiej Akademii Umiejętności](#),
- portalu [Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem](#).

Obiekty udostępnione na wolnych licencjach CC BY i CC BY-SA można znaleźć między innymi w serwisach:

- [Wirtualne Muzea Małopolski](#),
- [Esero.kopernik.org](#),
- [Kolekcje – Narodowe Muzeum Morskie](#),
- [Otwarta Zachęta](#), serwis Zachęty – Narodowej Galerii Sztuki,
- [Muzeum Historii Polski](#),
- [Katalog zbiorów Polskiej Akademii Umiejętności](#),
- [Sztuka 24h](#) – galeria Bunkier Sztuki w Krakowie.

Inne strony

- [Biblioteka internetowa Wolne Lektury](#)
- [Otwarte Zasoby](#) – blog o otwartych materiałach edukacyjnych w sieci
- [Wikimedia Commons](#) – repozytorium ilustracji Wikipedii; znaleźć tu można materiały ilustracyjne na każdy temat. W tej bibliotece multimediów znajduje się już ponad 68 milionów obiektów cyfrowych.

Wyszukiwarki

- [Wyszukiwarka Federacji Bibliotek Cyfrowych](#) pozwala przeszukiwać zbiory 150 polskich bibliotek cyfrowych. Bardzo pomocne są filtry wyszukiwania, które umożliwiają szukanie tylko obiektów w domenie publicznej lub na wolnych licencjach CC BY i CC BY-SA. [Zamieszczona na stronie FBC prezentacja](#) zawiera podstawowe informacje na temat tego serwisu na 5 slajdach, które obejrzysz w minutę.

- [Wyszukiwarka Europeany](#) przeszukuje cyfrowe zbiory muzeów z całej Europy. Tu również można filtrować wyniki według licencji i przynależności do domeny publicznej; skrótem do wszystkich pasujących wyników jest opcja „Czy mogę to wykorzystać? – Tak, ale pamiętaj o podaniu źródła„. Europeana oferuje także wiele kolekcji tematycznych, opisanych w języku angielskim – na przykład, w 2020 roku jedną z kolekcji, związaną z panującymi na świecie warunkami epidemii, była [galeria „Mycie rak”](#) zawierająca grafiki, zdjęcia i dzieła sztuki związaną z tą czynnością higieniczną na przestrzeni wieków.

Jeśli chcesz opublikować swoje materiały dydaktyczne w internecie tak, aby inni nauczyciele i nauczycielki lub uczniowie mogli z nich skorzystać lub je rozwijać, opisz swoje prace jako dostępne na jednej z wolnych licencji Creative Commons. Najprostszym rozwiązaniem jest licencja Creative Commons [Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach](#) (CC BY-SA) – dzięki niej można korzystać z prac oznaczonych tą samą licencją.

Jak poprawnie opisać utwór na wolnej licencji?

Jeśli chcesz opublikować pracę, w której zawarte są fragmenty innych utworów, które pochodzą z sieci, a które należą do domeny publicznej lub udostępniono je na wolnych licencjach, w opisie Twojej autorskiej pracy (w stopce, na ostatniej stronie, w opisie, w napisach końcowych itp.) umieść listę tych utworów. Dla każdego z nich trzeba podać:

- Nazwisko lub pseudonim twórcy / twórców,
- Tytuł utworu,
- Źródło (link do serwisu, w którym zamieszczono oryginał)
- Nazwę licencji lub jej skrót oraz link do pełnej wersji licencji ([wszystkie licencje znajdują się na stronie creativecommons.pl](#)). Wystarczy podać adres URL – link – do wersji licencji pod tytułem „przystępne podsumowanie”.

W praktyce będzie to wyglądać tak:

Imię i nazwisko twórcy/twórców +

Tytuł utworu +

źródło, np. *Muzeum Abc* lub *serwis Xyz* +

licencja: CC-BY 4.0, link do:

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

Na przykład, jedna z ilustracji wykorzystanych na tej stronie została podpisana:

Agnieszka Kępa, [Gdzie się podziały... te dni pełne wolności](#),

Wikimedia Commons, [CC BY-SA 4.0](#)

Przewodniki i instrukcje

Szczegółowe informacje na temat wykorzystywania zasobów internetu we własnych autorskich pracach oraz tworzeniu własnych otwartych zasobów edukacyjnych znaleźć można w licznych publikacjach – większość z nich jest dostępna online.

Przejrzystą prezentację przybliżającą temat przygotowała Fundacja Centrum Cyfrowe na stronie [Otwarta kultura. Prawo autorskie, otwartość i kultura dzielenia się](#).

Przygotowana specjalnie z myślą o nauczycielach publikacja, która szczegółowo opisuje możliwości, jakie daje praca z materiałami dostępnymi w sieci, a także metody ich wykorzystania i publikowania online to wspomniany już przewodnik [Otwarte Zasoby Edukacyjne. Szukaj, twórz, dziel się](#). Autorami są eksperci Koalicji Otwartej Edukacji – Aleksandra Czetwertyńska, Karolina Grodecka, Katarzyna Górkiewicz, Kamil Śliwowski i Katarzyna Werner.

Jasna informacja i bezpośrednia zachęta do tego, by brać dane treści i wykorzystywać je dalej nie tylko jest zgodna z duchem internetu, ale buduje ona również kulturę wdzięczności w sieci i ułatwia rozprzestrzenianie się informacji. Nie bez powodu publikowanie na licencjach Creative Commons stało się standardem w ruchu otwartej nauki i edukacji oraz jest coraz częściej wymagane przez instytucje publiczne, które udzielają grantów na działania edukacyjne, kulturalne i naukowe.

[Otwarte Zasoby Edukacyjne. SZUKAJ. TWÓRZ. DZIEL SIĘ](#). Aleksandra Czetwertyńska, Karolina Grodecka, Katarzyna Górkiewicz, Kamil Śliwowski, Katarzyna Werner. KOALICJA OTWARTEJ EDUKACJI, CC BY-SA 4.0

O projekcie

Celem przewodnika jest zachęcić nauczycieli na wszystkich poziomach edukacji do korzystania z treści umieszczonych w Internecie przez biblioteki, archiwa i muzea, a także tworzyć nowe połączenia pomiędzy specjalistami zajmującymi się edukacją w instytucjach kultury a środowiskiem nauczycieli.

O autorce: Nazywam się Marta Malina Moraczewska, zajmuję się animowaniem projektów edukacyjnych i artystycznych wykorzystujących internet i treści cyfrowe. Współprowadziłam projekty *Rok obrzędowy z Wikipedią*, *Dzielimy się Łodzią*, *Etnografia Karpat*, *Wstęp wolny - rozmowy o otwartości w instytucjach kultury*, redagowałam publikację *Otwarte projekty cyfrowe* (Warszawa 2016).

Korekta: Klara Sielicka-Baryłka

Przewodnik dostępny online: <https://nawigatorszkolny.pl>

Treść dokumentu jest dostępna na licencji [Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe \(CC BY-SA 4.0\)](#)

Zrealizowano w ramach [programu stypendialnego Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Kultura w sieci 2020](#).

